

HORN ILDIKÓ

Történetírás és a kora újkori magyar művelődéstörténet

A művelődéstörténet problémái címmel, Monok István szerkesztésében, 2003-ban jelent meg az a tanulmánykötet, amelyben neves szakemberek – Fried István, Gécz János, Köpeczi Béla, Németh G. Béla, Niederhauser Emil, R. Várkonyi Ágnes, Voigt Vilmos – mondták el a tudományterület akkori helyzetéről, jövőképéről, elvégzendő feladatairól alkotott véleményüket.¹ Ha csak az ott megfogalmazott elvárásokat vesszük alapul, azt gondolhatnánk, hogy az elmúlt bő évtizedben kevés előrelépés történt. A művelődéstörténet továbbra sem tudta tudományos diszciplínaként intézményesen megfogalmazni önmagát, és a modern szemléletű, nagyszabású monografikus szintézis is várat még magára.² Ha azonban ettől eltekintve, összességében nézzük a helyzetet, leszögezhetjük, hogy jelentős eredmények születtek. Felnőtt egy új generáció, amely az interdiszciplináris látásmódot már természetesnek veszi, és munkáiban következetesen érvényesíti. Több szakma művelőit megmozgató izgalmas tanulmánykötetek, a művelődéstörténet egyes részterületeire vonatkozó kismonográfiák, mikrotörténeti feldolgozások és alapvető szakkikkek születtek, amelyek számos ponton gyarapították a tudásunkat. De az elmúlt évtized legkiemelkedőbb teljesítménye, amely hatásában és jelentőségében csak a Domanovszky-féle művelődéstörténeti szintézishez mérhető, a 14 kötetes *Magyar művelődéstörténeti lexikon* publikálása volt.³

MENNYIRE FELEL MEG A LEXIKON MŰFAJ A MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET KÉRDÉSFELVETÉSEINEK?

A lexikonírás szükségességét, illetve időszerűségét többen felvetették, és maga a főszerkesztő is úgy érezte, hogy magyarázatot igényel

a lexikon forma.⁴ Kőszeghy Péter konzervatív műfajnak nevezte, és a tudományágakat elkülönítő enciklopédiával állította szembe. A MAMŰL komplex látásmódra való törekedését, az adatok helyett az információk fontosságát emelte ki, elfogadva ugyanakkor a szócikkek szubjektivitását és a különböző koncepciók együttélését is.

Időszerű-e a lexikonforma? Ha a nemzetközi trendeket nézzük, akkor azt tapasztaljuk, hogy éppen a huszadik század második felében nőtt meg ugrásszerűen az egy-egy speciális területre összpontosító lexikonok száma, és ez a lendület még az új évezredben is kitartani látszik. Érdeemes megnézni a rokonítható külföldi törekvéseket: a kronológiai és a tematikus specializálódás egyaránt megtalálható. Nagyszabású angol, német, olasz lexikonok és enciklopédiák gyűjtötték egybe a középkorra vonatkozó tudásanyagot, míg a Brill Kiadó vállalkozása a középkor, a reneszánsz és a reformáció korát célozta meg. A 2005 és 2012 között Stuttgartban kiadott 16 kötetes *Enzyklopädie der Neuzeit* szintén a tárgyalt korszak teljes szempontú, totális megismertetésére törekszik, és ennek megfelelően számos művelődéstörténeti szócikket tartalmaz. A tematikus kiadványok közül többek közt a forradalmak történetére, a középkori fegyverekre és harcászatra, a kulturális antropológiára, a gazdaságtörténetre, a szerelemre és a szexualitásra fókuszáló lexikonokat érdemes kiemelni.⁵ A *Magyar művelődéstörténeti lexikon* tehát ezeknek a lexikonoknak, enciklopédiáknak a sorába illeszkedik, és öröm látni, hogy nincs semmi megkésettség, elmaradás, noha a szerkesztők és szerzők összehasonlíthatatlanul más feltételrendszerben dolgoztak, mint nyugati társaik.

Esetünkben a lexikon forma azért is fontos, mert lehetőséget nyújt arra, hogy létrejöjjön a művelődéstörténet alapvető és önálló magyar fogalomkészlete, olyan terminus technicusok születhessenek, amelyeket több szakterület közösen csiszolt ki. A MAMŰL magára vállalta ezt a feladatot is, de ezen a téren helyenként komoly hiányosságok mutatkoznak, sokszor éppen a kulcsfontosságú szakkifejezések maradtak ki. Olyan címszavak hiányoznak, mint például maga a *művelődés* és a *művelődéstörténet*, az *értelmiség*, a *mecenatúra*, a *kultúrtáj*, a *kisjégkorszak*, a *deviancia*, a *szerelem*, a *szexualitás*, a *szerencse* (fátum, Fortuna), az *életkor* (ugyanakkor időfogalom van), az *álom* (látomás van), a *sztikozódás* és *káromkodás*, az *illem*, *illemszabályok*, *intimitás* stb.

Másik fő problémának azt látom, hogy a papír alapú, alfabetikus lexikonnak – már csak sajátosságainál fogva is – csak részben sikerült a művelődéstörténet dinamikus fejlődéséhez, állandóan jelentkező új kérdésfeltevéseihez és irányzataihoz alkalmazkodnia. Ezért nem vagy csak töredékesen kerülhettek be olyan modern fogalmak, amelyek például a rezidencia- és hálózat kutatáshoz, az udvartartáshoz tartoznak. Éppen ez a probléma, az aktuális tudás lezártnak tűnő kanonizálása veti fel a lexikon forma időszerűségének a kérdését, és nyilván ezért beszél Kőszeghy Péter konzervatív műfajról, Gyáni Gábor pedig az enciklopédiáírás paradigmaváltásának problémáiról. Ez azonban a lexikonok digitalizálásával, folyamatos fejlesztésével és frissen tartásával megszüntethető. A lexikális tudás iránti igény nem tűnt el, sőt szinte alapvető elvárás lett, hogy a tudomány bármely területéről, bármely nyelven egy pillanat alatt minél szélesebb és alaposabb információkhoz jussunk. De ezeket az adatokat most már nem az agytekervényeinkben, az otthonunk és a könyvtárak könyvespolcain, hanem a közös virtuális tudástérben tartjuk. Ezért különösen fontos a MAMŰL megkezdett digitalizálása és folyamatos fejlesztése.

A LEXIKON HORIZONTJAI TÉRBE ÉS IDŐBE

A *Magyar művelődéstörténeti lexikon* időben szigorúan a középkorra és a kora újkorra koncentrált, térben pedig a Kárpát-medencére, beleértve annak kulturális és etnikai sokszínűségét.⁶ Ez a szerkesztők döntése, amit igyekeztek következetesen érvényesíteni, tehát tiszteletben kell tartani. Mégis van néhány fontos szempont, érv, amelynek alapján el lehetne gondolkodni az időbeli és térbeli horizont szélesítéséről. A művelődéstörténet teljes jogú, önálló tudományos diszciplínává válásához fontos lenne historiográfiájának számontartása és intézményes megfogalmazása.⁷ A művelődéstörténeti lexikon remek eszköz lehetne ehhez, bemutatva a különböző irányzatokat és korszakos jelentőségű magyar művelőit, tudományos szervezőit, Domanovszky Sándort, Hajnal Istvánt, Klaniczay Tibort és másokat. Fontos lenne, hogy a digitális változat ezt a feladatot is vállalja, és olvashassunk olyan címszavakat,

mint például a mentalitástörténet, szellemtörténet, mikrotörténet, kulturális antropológia, történeti ökológia, olvasás- és médiatörténet stb. A tudományos műhelyek, könyvsorozatok, folyóiratok számbavétele és bemutatása pedig önmagában is jellemző képet adhatna a magyar művelődéstörténet-írás helyzetéről és kutatási irányairól. Gondolok itt többek közt az Annales-iskola magyar követőire, a Hajnal István Körre, az *Aetas*, *Korall* folyóiratokra, a *Lymbus*, a *Humanizmus és Reformáció* köteteire, az MTA BTK *Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok* című sorozatára, a szegedi szellemtörténeti műhelyre és forráskiadványaira stb. De érdemes lenne az MTA Művelődéstörténeti Bizottságának és az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének történetét és eredményeit is ismertetni.

Egyetértek azzal, hogy a lexikon alapvetően a magyar, illetve a magyarországi művelődéstörténetre koncentrál, már csak terjedelmi és egyéb praktikus okokból is. Ugyanakkor a kitekintés, párhuzamba állítás, összevetés nagyon fontos lenne, mert csak európai léptékben szemlélve lehet a magyar gyakorlatot a palettán elhelyezni és objektíven értékelni. Ezt az elvet nem könnyű a gyakorlatba átültetni, talán egyes címszavaknál lehetett volna következetesen és egységesen érvényesített szempontként megadni. Így is vannak olyan remek címszavak, ahol ez a szélesebb látószögű szemléletmód érvényesült.

Szintén problémának látom, hogy a különböző országokkal való kapcsolattörténet nem jelenik meg a lexikonban elég erőteljesen. Például, ha szeretnék egy gyors áttekintést szerezni a középkorban és a kora újkorban egyaránt igen jelentős lengyel–magyar kulturális kapcsolatrendszeréről, kölcsönhatásokról, az ebben szerepet kapó személyekről, az esetleges fordulópontokról vagy súlypontváltásokról, ebben a művelődéstörténeti lexikon nem lesz a segítségemre. Csupán részinformációt kaphatok, lásd: *lengyel pénzek*, *lengyel tánc*. A szerkesztőket dicséri viszont, hogy külföldi gondolkodók magyarországi hatásának a bemutatására nagy gondot fordítottak, így olvashatunk Erasmus, Descartes, Coccejus eszméinek recepciójáról és magyar követőiről. A történész persze telhetetlen: fájó hiányként éli meg azt, hogy például Machiavelli és a machiavellizmus nem szerepel.

A TÖRTÉNETTUDOMÁNY MEGJELENÉSE A MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI LEXIKONBAN

Miután megkaptam a felkérést, hogy ismertessem és értékeljem a történettudományok megjelenését a lexikonban, kérésemre megkaptam Tamás Zsuzsától a szócikkek listáját és a szerkesztési munka legelején összeállított, kezdetlegesnek tekintett történelmi fogalomgyűjteményt. Utóbbit végigolvasva nagyon meglepődtem, mert a történettudománynak egy meglehetősen konzervatív értelmezése köszönt vissza, többek közt az alkotmány-, jog- és hadtörténet, a különböző segédtudományok, például a történeti és természetföldrajz, a falerisztika, heraldika, inszigniológia követelményei szerint lett összeállítva. Természetesen az ilyen jellegű fogalmak tisztázása, világos definiálása is feladata egy művelődéstörténeti lexikonnak. A történettudománynak szinte a 19. század végi állapotára korlátozása azonban nagyon elgondolkodtató és tanulságos volt számomra. Különösen annak fényében, hogy a történetírásban a MAMŰL indulásának időszaka teoretikus szinten is különösen pezsgő korszak volt. 2003-ban jelent meg David Canadine szerkesztésében a *What is History Now?* című tanulmánykötet. A neves szerzők a történettudomány új irányzatait mutatták be, illetve azokat az eszközöket, módszereket vázolták fel, amelyek révén az olyan hagyományos részterületek, mint például a politika- vagy vallástörténet is korszerű, új utakra léphet.⁸ Érdemes egy pillantást vetni a tartalomjegyzékre, hogy lássuk, mennyire sokszínűnek és összetettnek látták a történészek a saját tudományterületüket:

Prologue: What is History?
What is Social History Now?
What is Political History Now?
What is Religious History Now?
What is Cultural History Now?
What is Gender History Now?
What is Intellectual History Now?
What is Imperial History Now?
Epilogue: What is History Now?

Mint láthatjuk, a művelődéstörténet a történettudomány egyik meghatározó ágaként szerepel, amely gyönyörűen illusztrálja Monok István megállapítását: „Az egyes tudományszakok művelői gyakran megakadályozták a művelődéstörténet intézményesülését, mondván, hogy az ő felségterületükről van szó, ők maguk művelik ezt a tudományszakot is.”⁹ Ami engem illet, én nem sajátítanám ki a művelődéstörténetet, inkább arra tenném a hangsúlyt, amit a modern történettudomány új irányzatai építően hozzá tudnak tenni. A new history szellemében alkotó történészek nem tekintik merevnek és átléphetetlennek sem a történetírás egyes részterületei, sem a társtudományok közti határvonalakat. Egy klasszikusnak tekinthető műfaj, a családtörténeti monográfia például ma már komoly mentalitástörténeti alapokra is épül, érvényesülnek benne az elit-, a hálózat-, a ceremónia- és rezidenciakutatás, az információ- és kommunikációtörténet eredményei. Használja a *gender studies* kérdésfelvetéseit, figyel a család olvasási kultúrájára, könyvélményeire, tanulmányaira, megjelennek a testtel, betegséggel, halállal s ezek korabeli felfogásával kapcsolatos ismeretek, vagy akár a deviancia és a „monde imaginaire” is.

A politikátörténet kirekesztett, nem kívánatos elem a művelődéstörténet szempontjából, amit a lexikon előszavában Kőszeghy Péter is hangsúlyoz a művelődéstörténet definiálása kapcsán. Ez valóban egy jól megfogható határvonal volt a művelődéstörténet kialakulásának idején. A kortárs politikátörténet azonban már régóta nem narrációval feldúsított kronológia, hanem a rekonstrukción túl sokrétű elemzést ad a társadalmi és pszichológiai háttérre, illetve módszerekre támaszkodva. Az udvar- és információ-történeti megközelítéshez vagy az elit- és hálózat-kutatáshoz nagyrészt a politikátörténet új kérdésfelvetései vezettek.

Szerencsére a művelődéstörténeti lexikonban végül nem a hagyományos, konzervatív történetsszemlélet érvényesült, hanem mindaz, amit az előbbiekben a *new history* kapcsán említettem, s ez még akkor is örömteli, ha a szerkesztők esetleg nem a történettudomány részének tekintik. Mindenesetre a kifejezetten új szemléletet és irányzatokat tükröző fogalmak egy részét történészek írták, vagy másokkal együtt részt vettek a megalkotásukban: példaként az információval, kommunikációval, családtörténettel, étkezési kultúrával kapcsolatos címszavakat

említhetném. Ugyanakkor vannak olyan fogalmak, ahol nem érvényesült kellőképpen a MAMÜL komplexitást megcélzó törekvése, s így szerintem torzók maradtak olyan címszavak, amelyekhez mi, történészek is hozzá tudtunk volna tenni.

Ennek illusztrálására a *kutya* címszót hoznám fel. Egyszerű, nem elvont fogalom, a humántudományok egyik ága sem tekintheti felségterületének. A szócikk egy művészettörténész munkája, aki a kutya-ábrázolásokat és ennek szimbolikáját fejtette ki informatívan.¹⁰ Ez azonban önmagában nem fedi le a kutyák korabeli szerepét és jelentőségét. Még ideillett volna például a különböző kutyafajták ismertetése. Ebből a *vadászat* címszónál kapunk ízelítőt, de nem csak vadászkutyák voltak a korban. Ráadásul, bármilyen jó is a lexikon utaló rendszere, ez esetben az átirányítás elmaradt. Szintén nincs utalás az *állatnevek*-hez sem, ahol a kutyanekvekről tudnánk tájékozódni. Ezt a szócikket nyelvész írta, viszont az ő ismeretei szerint a 18. század előtt magyar kutyanekvek nem maradtak fenn.¹¹ A történeti források azonban informatívabbak: csupán I. Rákóczi György egyik kutyatartási inventáriumában több mint harminc kutyanekvet jegyeztek fel, és hozzátéve a memoárokat, missilis anyagokat, az általunk ismert nevek száma végül bőven ötven fölé emelkedik. Egy művelődéstörténeti lexikon szerintem azt is elbírná, hogy beszéljünk az úgynevezett értelmiségi kutyafajtáról, amely az előnytelen külsejű korcs kutyát takarja, és tudatos válasz volt a nemesség kitenyészett kutyáira, hangsúlyozva, hogy a származás, a pedigré nem azonos a valódi értékekkel.¹² Ez persze nem zárta ki, hogy a humanistáknak is legyen vadászebük, mint ahogy azt Zsámboky Jánosnak és Bombó, illetve Madel nevű kutyáinak közös portréi, ábrázolásai is mutatják. Szintén fontos adalék, hogy más méretű és fajtájú kutyát kell hogy tartson egy férfi, egy nő vagy egy egyházi személy. Emellett röviden ki lehetett volna térni a kutya-ember viszonyra, arra, hogy milyen foglalkozások és tárgyak (nyakörv, poráz, kutyapalást) kapcsolódtak a kutyákhoz, hogyan alakult ki a kutyatartás szabályozása. Számos funkciója mellett a kutya lehet diplomáciai vagy nászajándék, török adófajta és élő gyermekjáték is. Mindezzel kiegészítve persze igencsak hosszú szócikket kaptunk volna, de arányai-ban megfelelt volna annak a szerepnek és jelentőségnek, amit a kutyák foglaltak el a középkori és kora újkori társadalomban.

A sor még számos más olyan címszóval folytatható, amelyekben nem jelennek meg a történetírás eredményei. A *kórház* szócikk¹³ művészettörténész és néprajzos koprodukció terméke, amely nemcsak azért problematikus, mert összemossa a kórház és ispotály intézményét, hanem azért is, mert épp ezen a területen vannak nagy volumenű, nemzetközi szinten elismert történeti kutatások.¹⁴ A *gyász* címszó, amelyet egy textiltörténész írt, a maga nemében tökéletes összefoglalása a gyászviseletnek.¹⁵ De a gyász nem csupán a ruházatra korlátozódik. A képet egy-egy történész, irodalmár, zenekutató teljesebbé tudta volna tenni, hogy megérthessük, mit jelentett a korban a gyászmunka, hogyan dolgozták fel az emberek az élet törékenységet és azt a rengeteg halált, ami körülöttük történt.

Az egyes címszavak egyoldalúsága mellett a történeti szemlélet hiánya más esetekben is tetten érhető. Nem kaptak helyet a nem kifejezetten irodalmi értékkel bíró, mégis fontos műfajok, szövegtípusok: hiányzik például a *gravamen* és a *querella*, de általában elmondható, hogy az államelméleti irodalom bemutatása nem a legerősebb oldala a lexikonnak. Továbbá szintén nem kaptak helyet olyan fontos személyek, akikben a szerkesztők, úgy tűnik, csak a történeti személyiséget, a politikust látták meg. Így nem szerepel Bekes Gáspár, aki pedig a mecenatúrája és a hozzá kapcsolódó irodalmi művek miatt is megérdemelné, ráadásul litvániai hadi érdemeinek köszönhetően a romantikus lengyel költészet és a litván mondavilág egyik kiemelkedő alakjává vált. Hiányoltam Balassa Menyhártot is, aki legalább a róla készült komédia miatt is fontos, de sem ő, sem a mű nem szerepel a lexikonban.

Még nagyobb a hiányérzetem a Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben tevékenykedő külföldiek kapcsán. Giovanandrea Gromo a János Zsigmond korabeli udvari kultúráról, Giorgio Tomási pedig a Báthory családról, annak politikai és anyagi kultúrájáról hagyott ránk alapvető ismereteket. Alfonso Carrillo a politikai tevékenységén túl, jelentősen befolyásolta az erdélyi elit alakulását, a vallási viszonyok változását és a fejedelmi mecenatúrát. Giorgio Basta, a „Basta szekere” mellett a hozzá kapcsolódó teológiai és irodalmi szöveg hagyaték miatt érdemelt volna helyet.¹⁶ Hozzájuk hasonlóan hiányzik Zrínyi Miklós rivalisa, Montecuccoli és a hozzá kapcsolódó metodizmus fogalma. A fogalmakra rátérve ugyancsak szócikket érde-

melt volna az esterházyisták, a padovások, a hivatalnok értelmiségiek, mint például a sókamarások, deákok vagy litteratusok csoportja. Szintén problémát jelentenek a nem valós súlyuk szerint kezelt címszavak, amelyeknek jellegzetes példája az egybemosva, tagolatlanul tárgyalt *nemesség* fogalma.

Míg Mikó Árpád elégedetten és büszkén állapíthatta meg, hogy a kiváló művészeti szócikk-rendszer létrehozásában Marosi Ernő vezetésével szakmája szinte minden tagja részt vett, beleértve a legfiatalabb nemzedéket is, és a munka mögött kezdettől fogva ott állt a MTA Művészettörténeti Intézete, a történészek ugyanezt sajnos nem mondhatják el magukról.¹⁷ A lexikon koncepciójának kialakításakor szakmánkat Benda Kálmán képviselte, de 1994-ben bekövetkezett halála után a szerkesztők nem kerestek vagy nem találtak új partnert. Így az első kötet megjelenéséig eltelt tíz évben, majd a publikálás további évtizedében, sem egyénileg, sem intézményesen nem lépett a helyére senki. Talán ezzel magyarázható az egyes címszavak hiánya vagy felemás-sága, amely egyébként a szerzők tekintetében szintén tapasztalható: vannak nagynevű hiányzók, a fiatal generáció pedig eredményeihez képest alulreprezentált, például a Korall-nemzedék nem vagy csak alig képviselteti magát. Azt hiszem, hogy a szerkesztőknek és a történészeknek egyaránt el kell azon gondolkodniuk, hogy a Klaniczay Tibor idejében még egyéni és intézményi szinten egyaránt példás együttműködés hogyan csúszott félre, annak ellenére, hogy számos történészt most is szoros munka-, sőt baráti kapcsolat fűz a társtudományok művelőjéhez.

JEGYZETEK

¹ *A művelődéstörténet problémái*, szerk. MONOK István, Budapest, Balassi, 2003.

² MONOK István, *A művelődéstörténeti kutatásokról*, Magyar Tudomány 2006/7, 818–830.

³ MAMÜL I–XIV. LX.

⁴ NÉMETH G. Béla cikke *A művelődéstörténet problémái...* i. m.; GYÁNI Gábor tanulmánya kötetünkben; KÖSZEGHY Péter, Előszó = MAMÜL I. 7.

⁵ A teljesség igénye nélkül: *The encyclopedia of the middle ages, renaissance and reformation*, Brill, 1979; *Lexikon des Mittelalters I–X*. München, 1980–1999,

CD-ROM; *Dictionary of the Middle Ages I–XIII*. New York, 1982–1989, 2003; *Dizionario enciclopedico del medioevo I–III*. Roma, 1999; *Dictionnaire encyclopédique du moyen âge I–II*. 1999; *Enzyklopädie der Neuzeit I–XVI*. Stuttgart 2005–2012; *The Oxford encyclopedia of economic history I–V*. Oxford, 2005; *The Greenwood Encyclopedia of love, courtship & sexuality through history, I–VI*. Greenwood, 2008; *The International Encyclopedia of Revolution and Protest: 1500 to the Present I–VII*. New York, 2009; *The Oxford encyclopedia of medieval warfare and military technology I–III*. Oxford 2010; *Routledge Encyclopaedia of Social and Cultural Anthropology*, London, 2010; *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion I–X*. Oxford, 2010.

⁶ KÖSZEGHY Péter, Előszó = MAMÜL I. 7.

⁷ MONOK Istvánnak gyakorlatilag nincs olyan vonatkozó írása, előadása, interjúja, amelyben ennek fontosságát, szükségességét ne fejtette volna ki, s az általa szerkesztett *A művelődéstörténet problémái* című kötetben hasonló gondolatokat fogalmazott meg FRIED István, GÉCZI János is.

⁸ *What is History Now?* Ed. David CANNADINE, Palgrave MACMILLAN, 2003. A kötet E. H. CARR négy évtizeddel korábban publikált és a 20. századi történetírás és történeti gondolkodás egyik legfontosabb összegzésének tartott *What is History?* című könyvére reflektált, és azt vizsgálta, hogy miben történt változás és az új évezred küszöbén milyen feladatok várnak a történettudományra.

⁹ MONOK, *A művelődéstörténeti kutatásokról...* i. m. 818.

¹⁰ WEHLI Tünde, *Kutya* = MAMÜL VI, 336–337.

¹¹ HAJDÚ Mihály, *Állatnevek* = MAMÜL I, 79–80.

¹² ALMÁSI Gábor, *A reneszánsz állattartás társadalmi összefüggései – A humanista kutya*, *Élet és Tudomány* 65(2010), 566–567.

¹³ KELÉNYI György–MAGYAR László András, *Kórház* = MAMÜL VI, 59–62.

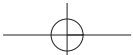
¹⁴ KUBINYI András, SZENDE Katalin, MAJOROSSY Judit vonatkozó tanulmányai, valamint RÜSZ-FOGARASI Enikő két kötetben közzétett ispotályszámadásai, illetve monográfiája.

¹⁵ TOMPOS Lilla, *Gyász* = MAMÜL III, 377–378.

¹⁶ BALÁZS Mihály, *Teológia és irodalom*, Budapest, Balassi, 1998 (Humanizmus és reformáció), 142–145.

¹⁷ MIKÓ Árpád, *A művészettörténet a művelődéstörténeti alpművekben* című tanulmánya kötetünkben.

**Mérföldkövek
a magyar művelődés-
történet-írásban**

KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

Az egri Eszterházy Károly Főiskola Kulturális Örökség
és Művelődéstörténeti Tanszék könyvsorozata

Az Egyetemi Közi Kulturális Örökség Tanulmányok Központ
támogatásával szerkeszti
MONOK ISTVÁN

A könyv megjelenését támogatta

Magyar Tudományos Akadémia

Mérföldkövek a magyar művelődés- történet-írásban

TANULMÁNYOK

SZERKESZTETTE
MONOK ISTVÁN

KOSSUTH KIADÓ
ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
BUDAPEST – EGER
2015

A kötet az MTA Művelődéstörténeti
Állandó Osztályközi Bizottsága által szervezett, az MTA Közgyűlése alkalmával
megtartott tudományos ülésanyagát tartalmazza
2014. május 8.

A borítókép
Az akadémiai palota terve, a végleges megállapodás szerint.
Vasárnapi Ujság. XI. évf. 31. sz. 1862. aug. 3., 365. old.

ISBN 978-973-09-8335-8
ISSN 2063-5257

Minden jog fenntartva

© Magyar Tudományos Akadémia 2015
© Kossuth Kiadó 2015

Felelős kiadó Kocsis András Sándor
a Kossuth Kiadó Zrt. elnök-vezérigazgatója
A kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
A kötetet Hitseker Mária szerkesztette
Műszaki vezető Badics Ilona
Nyomdai előkészítés Gróf Levente
www.kossuth.hu / e-mail: kiado@kossuth.hu

Nyomtatta és kötötte a Szekszárdi Nyomda Kft.
Felelős vezető Vadász Katalin ügyvezető igazgató

Tartalom

Kósa László: Az újabb magyar művelődéstörténeti kutatások sokrétűsége	7
Mikó Árpád: A művészettörténet a művelődéstörténeti alpművekben	17
Szívós Mihály: A jeltörténet jeltudományi és művelődéstörténeti szempontból	27
Monok István: A könyves kultúra a művelődéstörténeti alpművekben	41
Viskolcz Noémi: A tudományköziség elve és gyakorlata művelődéstörténeti kézikönyveinkben	53
Ács Pál: A „második természet” – Irodalom és művelődéstörténet	65
Gazda István: Tudománytörténet a magyar művelődéstörténetet összegző nagyobb munkákban	81
Krász Lilla: A medicina reprezentációi a magyar művelődéstörténet-írásban – Eredmények és perspektívák ...	97
Horn Ildikó: Történetírás és a kora újkori magyar művelődéstörténet	119
Gyáni Gábor: Művelődés-, kultúra- és mentalitástörténet – A paradigmaváltás dilemmái	129
Kőszeghy Péter: A Magyar művelődéstörténeti lexikon – középkor és kora újkor (röviden MAMŰL) múltja és jövője	143
A magyar művelődéstörténeti összefoglaló művek jegyzéke	153
Személynevek mutatója	161